

A Quercus conferta Kit. (Qu. Farnetto Tenore), Qu. Haynaldiana Simk., Qu. Hungarica Hub., meg a Qu. spectabilis Kit. ismeretéről.

Válasz Fekete Lajos tanár urnak. Közli: dr. Borbás Vincze.

Fekete L. tanár ur az én referátumomat, mely az „Erdészeti Lapok“ 1886. évfolyamának 228—31. lapjain jelent meg, ugyanitt a 456—61. lapon becses figyelmére méltatta s azt hiszi, hogy valamely növényteni szaklapból van átvéve, de a forrás nincs megnevezve.

Hizelgő ugyan rám nézve, hogy F. ur e rövid közleményemet „tudományos nyelvezete s különösen a benne előforduló számos idézet“-nél fogva, tudományos botanikai lapból valónak gondolja, de ez a botanikai szaklap tulajdonképen a magyar „Erdészeti Lapok“-nak „Lapszemlé“-je. Itt jelent meg ez a botanikai szaklapba való referátum legelőször (mint tölgyekről szóló cikkkecske, a számos idézet daczára is, talán nem rossz helyen), nincs az sehonnan se „átvéve“, de az „Erdészeti Lapok“-ból hihetőleg kiszivárog a botanikai szaklapokba is.¹⁾ Hazafias törekvésünk ma már megkívánná, hogy szaklapjainknak ezen az uton is növelnénk a tekintélyét.

Tudva, hogy hogy bánik el némely hazai botanikus sok hazai növénynyel, hogy a rejtettebb bélyegek pontos vizsgálata helyett a legkülönbözőbb fajokat hogy szereti összehányolni, egy jól ki nem kerekített faj vagy nyugati typus alá összefoglalni; ismerve az erdészeti tudományok több művelőjének a terminologia kivánt megváltoztatása ellen való hajlíthatatlanságát (tisztelet a dicséretes kivételeknek); másrészt

¹⁾ Azóta tartalmas referátumot közölt róla az „Oesterr. Botan. Zeitschrift“ 1886. augusztusi száma a 282—83. lapon.

arról alaposan meglévéen győződve, hogy a *Qu. conferta* Kit. (nem *D. C.*) meg a *Qu. Hungarica* Hub. (*Qu. β. conferta D. C.*) egymástól legalább mint határozottan eltérő külön fajta (cikkem is csak „nem egészen ugyanegy“-nek, a 231. lapon pedig a *Qu. conferta* varietása-nak mondja), szántszándékkal nem a magam véleménye alapján akartam ezt a két tölgyet elválasztani, hanem összeállítottam róla a legjelesebb külföldi botanikusok, különösen Grisebach, Schenk és De Candolle nyilatkozatait, kik a *Qu. confertát*, meg a *Qu. Hungaricát* más-más néven, de mint külön fajtát (alfaj,²) fajta, „változvány“, eltérés vagy forma legyen-e, az itt nem sokat dönt) egymástól elválasztották. Hihettem, hogy ezeknek a tekintélyeknek szavai jobban hatnak, több figyelmet érdemelnek, de sajnos nem így történt.

Minthogy ama referátumom, leginkább külföldi jeles botanikusok figyelemre méltó nyilatkozatainak, általában irodalmi idézeteknek az összefoglalása, ezért került az, ugy hiszem jó helyre, a *Lapszemlé*-be Ezeknek a tekintélyeknek nyilatkozata az idézett helyeken csak kevés, a mi ott erről a két tölgyről figyelemre méltó volt, mind közöltem, tehát ki-ki saját belátása szerint mérlegelheti a keveset.

Referátumom megírása óta sok *Qu. conferta*-t és *Qu. Hungaricá*-t vizsgáltam s hogy mint fajtákat külön kell őket választanunk, azóta arról még jobban meggyőződtem. Véleményemet tehát F. ur egy cseppet se ingatta meg, az ő felszólalása után sincs egy csepp okom sem azt megmásítani. Ellenben F. ur az „*Erdészeti Lapok*“ olvasóit határozott tévedésre vezeti, azért kénytelen vagyok ezeknek a tölgyeknek ismertetésére még egyszer visszatérni.

²) A kedvelt „*válfaj*“ orosz szó, igető főnévvel össze nem tehető.

I. A *Qu. conferta* meg a *Qu. Hungarica*.

Megjegyeztem referátomomban a 229. lapon, hogy a slávóniai *confertát* kevesen látták és ismerik. Az is, a mit F. ur a *Qu. confertá-ról* mond, mind csak a *Qu. Hungaricára* vonatkozik. Azt mondja a 456. lapon, meggyőződését Hunyad, Krassó-Szörény, Arad és Bihar megyékben fekvő erdőknek szemlélésére és az ott gyűjtött tömérdek anyagnak összehasonlítására alapítja. Hogy azonban a slávóniai meg az olasz *Qu. confertá-t* vizsgálata körébe be nem vonta, egyszerű és természetes bizonyossága, hogy a vizsgálat és az eredmény egyoldalú.

Én pedig azt mondtam, hogy a régi Bánság meg Erdélynek „ugynevezett“ *Qu. confertá-ja* a *Qu. Hungarica* vagy *Qu. conf. var. Hungarica*; a slávóniai meg az olasz az igazi *Qu. conferta*. — Kotschy és Reichenbach *Qu. confertá-jok* képe és leírása is, De Candolle szava szerint is, a *b) confertá-hoz* D. C. (nem Kit.) vagyis a *Qu. Hungaricához*, nem a slávóniai és az olasz *Qu. confertá-hoz* tartoznak. Természetes, hogy a bánsági és erdélyi *Qu. Hungaricá-t* magától a *Qu. Hungaricától* megkülönböztetni nem lehet!

De Candolle a slávóniai *Qu. confertá-t* szintén nem ismerte, de ismerte a slávóniaival Janka V. tekintélye szerint is megegyező olaszt (*Qu. Farnetto*), meg a bánságit. Ennek DC. csak a nomenclaturáját nem ismerte tökéletesen, ezért nem említi a *Qu. Hungaricá-t*, melynek eredeti leírása a botanikusok elől nagyon elrejtett folyó iratban jelent meg. Minthogy De Candolle a bánságit az olasztól eltérőnek találta, azért az utóbbit, mint eltérő fajtát a *Qu. Farnettó-tól*, főleg a levélkaréjok mucrója, meg az eltérő stipulák alapján, helyesen elválasztotta.

E fajta megkülönböztetése természetesen nem nagyon sok és szembetűnő bélyeg alapján történt, de a *Qu. Hungarica*-nak mindenesetre olyan sajátosságán, a mely a klíma szárazságával és forróságával kapcsolatos. Hogy a *Qu. Hungarica* jó faj, nem vitattam; az alfajok a typustól általában nem nagyon szoktak különbözni, különben fajok lennének.

Ezalatt a „mucro“ alatt nem kell valami hosszú tört vagy szállahegyet keresni, hanem a levélkaréjnak vagy a levélfogaknak rövidke, alig 1 *mm*-nyi hegyét, a minő a cserfa levelén is van, de a *Qu. Roburon* és *Qu. sessiliflora*-n rendszeren hiányzik. Néha ez a mucro még 1 *mm* sincs, csak piczike, fehérő kallusz pótolja, vagy az is lekopott róla. Én azonban a *Qu. Hungarica* levelét még a mucro vagy kallusz lekopása után is megtudom különböztetni a sláviai *Qu. conferta* Kit. levelétől, mert ezen ilyen mucrót soha sem láttam, hanem a levélkaréjai szélesen lekerekítettek. Ezen felül még a két tölgy levelének a hasogatottsága is más, ez legjobban az egymás mellé helyezéskor tűnik ki. A *Qu. Hungarica* sokkal sallangosabb levelének a karéjai meg a fogai, még ha a mucro vagy a kallusz lekopott is róla, mind összevéve, leggyakrabban hegyesek vagy szögletesek, vagy inkább hegyesek mint szélesen lekerekítettek. Ha a karéj csúcsa kicsipett vagy csorbitott, mint F. ur állítja, akkor a csorbitásból támadt két fog hegyes vagy törhegyű. A hegyes karéjokat a mucró-val együtt, a tölgyek megkülönböztetésekor figyelemre méltatják, én se akartam elhallgatni. Ez tünteti ki a csert, ezt említi pl. De Candolle a *Prodromus* 7. l. a *Qu. sessiliflora a)* ambigua leírásában: „lobi tamen foliorum saepius ad formam acute dentatam“. A *Qu. Esculus*-ról Heuff., mely helyesen a *Qu. Hungarica* Hubeny, Simkovics (Simonkai) az „Akad. Közl.“ XV. kötetében (1878.) az 598. l. szintén azt jegyzi meg,

hogy „gyakran leveleinek élesen czakkos szegélye“ is megkülönbözteti. Ez a mucro néha a cser leveléről is lekopik, úgy lekophatik a Qu. Hungarica némely leveléről is, a nélkül, hogy az egész levél jelleme megváltoznék. — A Qu. conferta meg törhegyes karéju fajtája (Qu. Hungarica) között, majd nem az a viszony forog fenn, a mely a Qu. lanuginosa Lam. (Qu. pubescens W.) meg a Qu. crispata Stev. közt van, mert az utóbbi a levél bodrosságán kívül főleg a hegyes és szállahegyü karéjaira nézve tér el a Qu. lanuginosától.

Mivel nálunk, az „Ej ráérünk arra még“ országában a fajok és fajták megkülönböztetésétől oly nagy a borzadalom, helyen való Kerner-nek a következő szavait magyarul idézni :

„Végre egy növénycsoport fajainak valamennyi különbsége fokozatos (graduell). Nem a különbség nagyságát kell tekintenünk, hanem inkább a különbség állandóságát. Majdnem minden nagyobb növényhadnak (genus) vannak fajai, melyek a had tagjaitól nagyobb számú és szembeötlőbb bélyegeikre nézve különböznek;³⁾ ismét vannak olyanok, melyek kisebb számú és kevésbé feltűnő bélyegeikre nézve különböznek a rokonaiktól, más szóval vannak öreg és modern kis fajok („grosse“ und „kleine“ Arten). Hasonlókép egy hegycsoportban is vannak magas tetők,⁴⁾ melyeket a szomszéd tetőktől mély völgyek választanak el; de köztük számos alacsonyabb hegytető is van, melyet sekélyebb völgyek választanak el egymástól. Mindamellet ezeket a talán nagyon összeszorult, alacsonyabb hegytetőket is szokás megkülönböztetni“. Ime az öreg és kis fajok lételének a hasonlata!

³⁾ „Jellegek által különbözni“ nem magyaros. Jelleg rossz szó, helyesen bélyeg!

⁴⁾ Ugy magyarossággal: magaslat!

„Kis fajok (azaz fajták stb.) csoportjait ideális faj fogalma alá foglalni értéktelen.⁵⁾ A phytographiának (tehát a fák phytographiájának is) nem az a feladata, hogy a speculatio eredményét, ideális fajokat teremtsen, hanem a leiró botanikának az a feladata, hogy a realis teremtményeket ismertesse, írja le“.⁶⁾

Ily kisebb ága vagy egy kis hegyhulláma a *Qu. Hungarica* a *Qu. conferta* rokonságának, mint a 231. l. jelöltem. Ennek a rokonságnak kisebb törzseit ne halmozzuk egy gondolt *Qu. conferta* alá, hanem válaszszuk ki a typusból természetes bélyege alapján.

A fajták megkülönböztetésének főleg az erdészeti gazdálkodásban van értéke.

Az alfaj, fajta, változat, változvány, eltérés, alak, forma, elfajzás, stb. kissé más-mást jelentő szavakra azt jegyzem meg, hogy én közönségesen fajtá-t vagy alfajt szoktam használni. A fokozatos megkülönböztetésnek leginkább akkor van helye, midőn pl. egy fajnak minden eltéréseit fokozatosan állítjuk egymás mellé. Hogy a *Qu. Hungarica*-t a *Qu. conferta* alakkörének melyik fokára állítja valaki, az a felfogástól is függ, de egy kis helyet, legalább a lépcsőzet legalacsonyabb fokát, bizonyosan át kell neki engednünk.

A *Qu. Hungarica*-nak, mint külön fajtának a makk izében rejlő különbségét gyanithatólag és mellékesen hoztam fel, mert a leírás szerint valóban különböznek.

F. ur itt is csak az erdélyi és bánági *Qu. Hungarica* makkjának izéről ítél, mely állítólag csak szükségből ehető. Én ellenben gyakran olvastam, hogy az olasz tölgyek

⁵⁾ Ezért mondjuk röviden *Qu. Hungarica* Hub., nem pedig *Qu. conferta* var. *Hungarica* (Hub.)

⁶⁾ Kerner „Schedae ad Fl. exsicc. Austrohung“. I. p. 107—108.

makkja jóízű, továbbá, köztudomásu, hogy a gyümölcsfák fajtái épen izökre nézve egymástól nagyon különbözhetnek. Tehát még a „de gustibus non est disputandum“ daczára se állithatni kísérlet vagy megkóstolás nélkül, hogy a slavóniai és olasz *Qu. conferta* makkja nem jobbizü, mint a bászági *Qu. Hungarica*-é. Hogy a *Qu. conferta* a szelid gesztenye versenytársa lehessen, azt nem állítottuk, de figyelemre kell méltatnunk azt a természetes körülményt, hogy Slavóniában és Olaszországban a *Qu. conferta*-val a szelid gesztenye is vadon nő, a *Qu. Hungarica* övében pedig épen feltünő módon hiányzik, tehát a két vidék természeti viszonyában is különbségnek kell lenni, ez izbeli különbséget is okozhat.

A mit itt elmondottam kicsinyszerü, de összehasonlító vizsgálaton s tekintélyek nyilatkozatának méltatásán alapszik. A gyakorlott botanikus és erdész jól tudja azt, hogy más a különbség meg a hatás, a mit a növény az emberre tesz, a mit az ember a növényen lát, mint a leírás. A száraz szavaknak soha sincs az a hatása, mint a látott növénynek, minden aprólékosabb különbséget szóval kifejezni nehéz. Hogy a kicsinyszerü, leginkább a levelekben rejlő különbséghez vajjon nem járul-e a fának más, jelesebb vagy rosszabb fisikai sajátága, azt az erdészeti művelőinek kell kipuhatolniok.

Én a *Qu. conferta* meg a *Qu. Hungarica* megkülönböztetésekor nem saját véleményemet helyeztem előtérbe, hanem a mit mondottam, az mind külföldi tudósok idézete, vagy azok ítéletéből levont dolog. Az „Erdészeti Lapok“ ez idei évfolyamának a számaiból látható, hogy én a tölgyek ismertetése céljából előbb a forrásokat a gyűjtött anyaggal együtt tanulmányozom. Ez, valamint a hazai herbariumok anyagának a tanulmányozása is elengedhetetlen kelléke az erdészeti flóra megírásának. Pusztán az erdőben való vizsgálat

sem elegendő, de sokszor a fáradság, szomjuság stb. meg is akadályozza, hogy vizsgálat az erdőben kellően befejeződjék.

Már most, ha Heuffel, De Candolle, Grisebach és Schenk, sőt Pančič nyilatkozatai után (mert Pančič *Quercus pallidá*-ja⁷⁾ is, a mint folyó év június havában Belgrádban róla meggyőződtem, szintén mondhatni csak hosszúnyelű *Qu. Hungarica* Hub., melyet i. h. Pančič belgrádi tanár is külön választott a *Qu. confertá*-tól) ennek a két tölgynek szétválasztásával még tévednék is, ez a tévedés nem lenne nagy, mert csak azt mondtam, ez a két tölgy nem egészen ugyanegy s az ily jeles férfiak véleményét vallani, azok nyomán tévedni, nem nagy szégyen lenne, s ez engem ekkor is csak mint ama tekintélyek véleményének szószóllóját érne. — Elvégre még ha a *Qu. conferta* meg a *Qu. Hungarica* között az a kevés különbség természetben nem lenne is, volt ez az irodalomban, s erről tudományos szaklapnak és tudományos erdésznek tudomást szerezni, ugy hiszem, nem volna szükségtelen.

Ámde ezek után és ennyi tekintélylyel szemben végre az a kérdés is felmerülhet, vajjon nem épen Fekete ur-e a tévedő? Előkerülhet ez a kérdés, mert F. ur ezt a dolgot az erdőben nem az én sok citatumos referatumom után vizsgálta, nem is a slavóniai és olasz erdőkben vizsgálta, a hol szükséges lett volna; Heuffel és Grisebach adatait figyelemre se méltatta, De Candolle szavait pedig meg nem értette, végre pedig azért is, mert, mint nyomban látni fogjuk, az, a mit F. a *Qu. Haynaldianá*-ról meg a *Qu. spectabilis*-ről mond, merőben hamis. Én az észrevett különbséget, ha csekély is az, senkinek a kedvéért el nem hallgatom, ekkor a természetet hazudtolnám meg. Természetes,

⁷⁾ „Erdészeti Lapok“ 1886. 247. l.

mikor a különbség nem nagy, az individualis felfogásból disputa könnyen támadhat.

Annyi igaz, hogy a *Qu. Hungarica* meg a *Qu. conferta* geographiai elterjedése egymástól nincs élesen elválasztva,⁸⁾ noha délkeletnek inkább a *Qu. Hungarica*, délnyugatnak inkább a *Qu. conferta* tart. Mióta referátumom megjelent, Haynald L. biboros érsek gyűjteményében számos példát láttam mind a kettőből, a mi ezt az elterjedést bizonyítja. Magam régi Bánság és Erdély területén a szélesen lekerekített karéjos és nem szállahegyű *Qu. confertát* nem láttam, de néhány példa Haynald gyűjteményében valóban van belőle. Azt hiszem azonban ez itt ritkább. Az is meglehet, hogy F. ur a kettőt egymással vegyest talált, de a csekélynek látszó különbség segítségével a fákat egymástól szigoruan meg nem különböztette, ezért mondja, hogy „a nevezett három név alatt leirt tölgy nem csak külön alfajnak, de külön változványnak se tekinthető“ (p. 457.)

De Candolle-nak a *Qu. Farnetto* leírásában, mely F. ur szerint a mi magyar tölgyünkre „oly teljesen talál“, a „*squamis adpressis*“ („pikkelyeik hozzásimulók“ F.), azaz szó szerint a pikkelyei oda (a makkcsészéhez) nyomottak, korántse találó, mert a *Qu. conferta* és *Qu. Hungarica* pikkelyei lazán szétállnak, a makkcsészétől kifelé távolodnak. Ez a pikkelyeknek megnyultságával együtt az a bélyeg, a miért a *Qu. conferta* jeles faj. A makkcsészére lesimult pikkely a *Qu. sessiliflora* meg a *Qu. lanuginosa* Lam. alakkörének a sajátása. De Candollenak ez a leírása különben *exceptis excipiendis* azért lehet olyan „találó“ a *Qu. Hungarica*-ra, mert mint alfajt részben belevonta a *Qu. Farnetto* leírásába is. Azonban a *lobis obtusis, muticis*

⁸⁾ „Magyar Növénytani Lapok“ 1886. p. 117.

(karéjai tompák, nem szállahegyűek) már a *Qu. conferta* (*Qu. Farnetto*) sajátsága, nem a *Qu. Hungarica*-é, továbbá F. ur De Candolle-t nem helyesen fordítja, mert „*crebre pinnatifidis*“ nem „gyakran szárnyasan bevagdaltak“, hanem sűrűen, azaz több karéjuan szárnyas metszetűek.⁹⁾ „*Saepius sinuato-lobati*“ nem „ritkán (hanem gyakrabban) öblösen karajosak“; „*petiolo basi incrassato*“, „nyelük tövénél meg van vastagodva“ is határozatlan, helyesen a nyelvük alja vastagodott, — „*plus minus a medio limbi distantibus*“ nem annyi, hogy „a középsők (karéjok) többé-kevésbé szétállók“, hanem annyi, hogy a karéjok a levéllemez közepétől szétállnak, „*stipulae*“ *vetustae*“ nem elvénült, hanem régi vagy fenmaradó. „*Habitus tamen diversus*“ F. (limbi) szerint = az alak változó, helyesen a termet v., „*lobi fol(iorum) numerosiores*“, „a levél karajai lehetnek számosabbak. Helyesen nem lehetnek, hanem valóban nagyobb számuak. „*Squamae sublongiores, planiores*“ „a kupacspikkelyek kevésbé hosszúak, szélesebbek.“ Itt a legjellemzőbb sajátság a leghamisabban fordítottatik.

Ez helyesen fordítva annyi, hogy a makkcsésze pikkelyei hosszabbacskák (mint más tölgyeké), laposabbak.

Ime F. ur De Candolle leírását java részében meg se értette, s azt meri állítani, hogy az a magyar tölgyre „találó.“

II. *Qu. Haynaldiana.*

Mivel a *Qu. Hungarica* meg a *Qu. conferta* között a különbség nem tetemes, az a „piczi hegyecske, a mi könnyen kikerülheti a figyelmet“ (F. i. h. 459. l., kivált ha a verejték szakad a homlokunkról, vagy a szomjuság gyötör stb. az erdőben), azért itt a tévedés, akár engem a szétválasztót,

⁹⁾ „A karéjok száma mind a két oldalon 7—9“ (D. C. leírásában) nyomra vezethette volna F. urat.

akár F. urat, az összehuzót terhelje is, nem nagy, sőt a vitatkozás is elég meddő, mert az individualis véleménynek is kell valamennyi helyet engedni. Ámde a Qu. Haynaldianáról meg a Qu. spectabilis-ről Fekete ur tévedése sokkal nagyobb.

A Qu. Apennináról megjelent minden számba vehető leírás arról győzött meg, hogy a dévai Qu. Haynaldiana Simk. = a Qu. Apennina Lam., vagy attól csak jelentéktelenül eltérő alak. A földrajzi elterjedés is e mellett szól, mert nevezetesebb tölgyeink csakugyan nőnek Olaszországban, viszont pl. a Qu. Brutia vagy Bruttia Tenore is (brutiumi vagy olasz tölgy), mely ugy fogható fel, mint a mocsártölgynek nagyon nagy makkcsészés és makkos alakja, szintén terem hazánkban.

Ha tehát igaz lenne, hogy a Qu. Haynaldiana csakugyan Qu. conferta, akkor F. szerint a Qu. conferta, Qu. Farnetto, Qu. Hungarica és Qu. Haynaldiana tulajdonképen mind a Qu. Apennina Lam. 1783. lenne, mert ez a név valamennyinél régibb keletű.

Azonban, hogy a Qu. Apennina Lam. (Qu. Haynaldiana Simk.), a Qu. conferta Kit. (Qu. Farnetto Ten., DC.) meg ennek a Qu. Hungarica fajtája systematicailag más növény, csak a makkcsésze pikkelyeire kell tekintenünk.

A dévai Qu. Haynaldianának makkcsészéje aprópikkelyű, körülbelül mint a Qu. sessiliflorá-é, ezért a Lepidobalanos (apró pikkelyű makkcsészés tölgyek) csoportjába tartozik.

A pikkelyeken t. i. itt kétrészt lehet felismerni: szélesebb alapot, mely kissé fel is puposodik; ennek csúcsán van a második rész, a hirtelen elkeskenyedő, vékonyabb, lándzsás függelék, mint a mocsártölgyön is. A pikkely alapja szürkés, a függelék rozsdaszinbe hajlik, a Qu. Apennina vagy Qu.

Haynaldiana makkcsészéje tehát tulajdonképen kétszinű tarka. Ezenkívül az egész pikkely jóval apróbb, mint a *Qu. confertá-ké*, ép azért mondotta De Candolle „*squamae sublongiores, planiores*“ vagyis hogy a pikkelyek hosszabbak és laposabbak, mint a *Lepidobalanos* csoportéi, tehát mint a *Qu. Haynaldianáé* is.

Ellenben a *Qu. conferta* meg *Qu. Hungarica* fajta makkcsészéjének a középső és felsőbb pikkelyei — ez a legkiválóbb sajátságuk — jóval nagyobbak, aránylag hosszúra megnyulnak (mint a paratölgyé), a tövüktől fogva csak lassan keskenyednek el, két külön színű részt és függelékét rajtok megkülönböztetni nem lehet (most a külső oldalt írjuk le), a pikkelyeknek alja alig szélesebb a tetejénél, néha a pikkely két széle csaknem párhuzomos. Ezeken a hosszabb pikkelyeken a két rész kifejezve nem lévén, a *Qu. confertá-k* a *Lepidobalanos* csoportba nem tartozhatnak. A *conferták* pikkelyeinek sajátságos halavány színe van, a mi talán drapp- vagy tubákszinnek mondható, nem fekete tubákot értve. Hubeny „gelblich schuppisch“-nak mondja. Valami sárgásbarna van benne, de a megszokott sárgásnak (pl. citrom) nem mondható. Nagyon jellemző ezeknek a pikkelyeknek a széle is. Itt sűrű, rozsdaszín, hosszú rojtok vannak, a pikkelyek széle mondhatni sűrű gyapjas. A *Lepidobalanos*-beli tölgyek, a *Qu. Apennina* vagy *Qu. Haynaldiana* pikkelyeinek szélén kurtább rojt gyakran szintén látható, de soha se akkora az, nem is hasonlítható össze a *Qu. confertá-k*-ével. Azt, hogy a *Qu. conferta* pikkelyei hátra görbülnek vagy kunkorodnának, jellemzőnek magam se tartom, mert eddig csak az Alibeg hegyről való *Qu. Hungaricán* láttam, hogy a legfelsőbb pikkelyek hátratródnek, de a pikkelyek nem simulnak le, hanem szétállnak, a makkcsészéhez nem nőnek („*squamis liberis*“).

Tehát mást, mint a pikkelyeket, nem is tekintvén, a Qu. Haynaldiana a Qu. confertá-tól merőben különböző, s ha valaki a pikkelyekben rejlő eme különbségeket is történeteseknek találná mondani, akkor a Qu. conferta létét is tagadja, mert a Qu. conferták-nak ez a legkitünőbb, állandó sajátsága!

A makkcsésze pikkelyeinek sajátságán kívül a Qu. confertá-nak a termőszála vagy bibeszára is jellemző, pedig eddig erre nem voltak figyelemmel. Ez a bibeszár (stylus) sokkal hosszabb mint a Robur-oké és csatornás, tehát a Qu. conferta e sajátságnál fogva is a Cerris csoporthoz közeledik. Épen ezeknek a sajátságoknak az alapján én azt hiszem, hogy a Conferták a Lepidobalanos és Cerris közé, mint önálló és velök egyrangú csoport közé iktatandók, és a csoportot a makkcsésze hosszú és keskeny pikkelyeiről Steno-lepidobalanos-nak nevezem. A Lepidobalanos-tól a megnyult keskeny pikkelyek, a Cerris csoporttól a makknak egy nyáron, az idei hajtásokon való megérése különbözteti meg. A Cerris makkja két nyáron, a tavali ágacsokon érik meg.

Ennek a csoportnak, vagy ha ez nem tetszik, a Qu. confertá-nak a Ruburok-tól való megkülönböztetésére is azt mondhatná valaki, hogy kicsinyes; de ekkor, mint mondtam, a Qu. conferta fajt is megsemmisítjük, pedig ez eddig talán senkinek se volt esze ágában sem. Továbbá azt is gondolóra kell venni, hogy pl. a felsőbb rangú cryptogám és phanerogám növények, különösen a Gymnospermák (a fenyőfélékkel) vérrokonságát és más növénycsoportoktól való különbségét nem is a szabad szem, hanem a microscopium tárta fel, a mi előtt tudományos erdész szemet nem húnyhat. Ép úgy nem szabad nagyjából nézni és kicsinyszerűnek mondani azt, a mihez a szabad szem jó akarattal könnyen hozzáférhet.

Természetes, ha ezeket a szives olvasó előtt demonstrálni alkalmas lenne, világosabb lenne a dolog, mint az aprólékos leírás nyomán.

Vége a Lepidobalanosbeli Qu. Haynaldiana a temesvári Vadászerdőben nehezen terem, magam se ezt, se a Qu. confertá-t nem láttam itt, más se tudott nyomába vezetni. A Qu. conferta a Vadászerdő gondnokságában levő Bruckenauban terem.

III. A Qu. spectabilis.

A Qu. spectabilis a Qu. pubescens Willd. „egy változványa s annak a magyar tölgygyel semmi köze se lenne“ (?!).

Honnan ismerheti eddig valaki a Qu. spectabilist?

Ezt idáig az erdőből senki sem ismerheti meg, a míg a magyar nemzeti muzeum növénygyűjteményében egy kis szobai tanulmányt és összehasonlítást nem végzett.

Mostanáig a Qu. spectabilis-ről csak a következő három helyen tudhatni meg valamit, vagy ismerhetjük meg. Máshol nem lelünk róla semmi helyes felvilágosítást.

1. A „Magyar Növénytani Lapok“ 1883. évf. 67. l. Simkovics szó nélkül a Qu. confertá-hoz vonja, tehát ekkor F. urral szemben nem a Qu. pubescens, helyesen Qu. lanuginosa Lam.¹⁰⁾ változványa lenne, hanem Qu. conferta.

2. Szegény referatumom i. h. 230. l. Kitaibel szavai

¹⁰⁾ F. ur itt is daczol a rendes nomenclaturával. A Qu. lanuginosa 1778-ban kelt, a Qu. pubescens 1805-ben. Ezenkívül Willdenow már előbb más tölgyet is nevezett Qu. pubescens-nek. Maga mondja, a II-ik Qu. pubescens leírásakor (Spec. pl. IV. p. 451.): „Qu. pubescens W. Arbor. Berol. p. 279. est Qu. albae varietas.“ Ha valaki netalán ezen exoticus Qu. alba változványának tartja a Qu. spectabilist, még nagyobbat téved.

után azt mondja, hogy a *Qu. spectabilis*-t a *Qu. confertá*-tól, melyet Kitaibel előbb *Qu. Slavonica*-nak akart nevezni, majdnem 3 *cm* hosszú, tehát számba vehető pedunculusa (kocsányja vagy csumája) különbözteti meg. Ugyanezen a lapon lentebb idézem, hogy Neilreich és Simkovics a *Qu. conferta* var. *intermediát* Heuff., mely nem más mint a *Qu. spectabilis* Kit., a *Qu. conferta* meg a mocsártölgy fajvegyülékének tartják, magam véleménye pedig az volt, hogy a *Qu. spectabilis* a *Qu. Hungarica*-nak csumás alakja, tehát a *Confertá*-k vagy *Stenolepidobalanos* közé tartozik.

3. Legigazabban megismerhetni a *Qu. spectabilis* a magyar nemzeti muzeumnak Kitaibel-féle gyűjteményében. A ki itt ezt a növényt megnézi, nekem igazat ad, hogy a *Qu. lanuginosá*-hoz vagy a *Qu. pubescens*-hez semmi köze, hanem, a *Qu. Hungaricá*-t semminek se tekintve, legalább csumás *Qu. conferta*.

A mit F. ur *Qu. spectabilis*-nek gondol, az lehet a *Qu. lanuginosa* „változványa“, csakhogy a *Qu. spectabilis*-t nem az ő hibás véleménye alapítja meg, hanem Kitaibel szavai és eredeti növénye. Én, inkább hiszem, hogy F. ur az igazi s eddig *descriptió*ból nem ismeretes *Qu. spectabilis*-nak színét se látta, csak ugy látatlanban szól róla, mint azt, hogy vizsgálva nem birta volna benne a *Qu. confertát* felismerni. Ha F. ur abbéli állítását, hogy a *Qu. „spectabilis“* a *Qu. lanuginosa* „változványa“, meg nem akarná másítani, akkor minden *balanographiai* vitatkozás szükségtelen.

Már uraim, a magyar botanikai irodalomnak kellő méltatása és a hazai gyűjteményeknek pontos feldolgozása nélkül, a hazai fáknek ilyen gondolom szerint való, nem összehasonlító vizsgálatából eredő megítélésével a „Magyar

Erdészeti Flora“ halva születik. Ily eredményből világos kezd lenni már most, mért van az erdészet néhol a hazai botanikával olyan homlokegyenes ellenkezésben. Más országban az erdészet meg a botanika egymást támogatják, azért az ő erdészflórájuk jeles.

Hogy a molyhos tölgynek 100 fajtáját is lehet megkülönböztetni, kissé túlzó. Száznál jóval kevesebb, de 2—3-nál jóval több fajta a természetben bizonyosan van. Végre is annyi fajtát kell megkülönböztetni, a mennyit a természet élénk tár. Hogy ezek az erdészetre „semmi értékkel nem bírnának“, nem mertem volna ajkamon kibocsátani, inkább a *Qu. conferta* meg a *Qu. Hungarica physica*i sajátosságait kutatom. Az ilyen nyilatkozat nem buzdít, az érdeklődőt inkább elriasztja. Gyakran hallani, hogy a természetben nincs semmi haszontalan, ellenben az erdészeti tudományoknak, a gyakorlaton kívül, van egy kis tudományos, nem haszonkereső része is, s az erdésztanárnak minden bokrot és fafajtát kell ismerni, akár van belőle haszon, akár nincs. Vagy miért gyűjtjük a tölgyeknek az ismert leirástól eltérő alakjait, meg a korcsokat, az erdészkerthben össze, ha a fajták olyan haszontalanok?

Ha valakinek, akkor épen az erdésznek kell a fajtákat ismerni, s az „Erdészeti Lapok“ is jó példával jár elő, F. ur is irt le tölgyfajtákat. Csakhogy nálunk a hazai termények önálló kutatásánál könnyebb a német munkák kivonatolása! Ha a német munkában nincs pl. magyar *Syringa Josikaea*, a magyar fordításban se lesz. Az önálló kutatónak a munkáját megnehezítik, a kezdőt elszólják tőle. Pedig hazánknak állatvilága és növénytenyészetje nyugat- és északétől nevezetesen eltérő s végre is meg kellene szokni, hogy hazánkban más és több faj és fajta terem, mint a mennyit a német munkák ismertetnek.

A hazai fás növények fajait és fajtaikat összegyűjteni és egymástól pontosan megkülönböztetve leírni épen az erdészeknek van a legkönnyebb módjuk. Ők a fáknak olyan sajátosságait ismerik, a melyeket a botanikus csak az erdészekkel való hosszas érintkezés révén tudhat meg. Ha a fajták fixirozva vannak, akkor kellene az eltérésnek physical okait kutatni, valamint a fajtáknak physical s diagnosissal nehezen körülírható sajátosságait puhatolni. Hallottam már, hogy a vett fa nem válik be olyannak, a minőt pl. valaki venni szándékozott. Miért nem? Mert talán más fajta volt! Én azt hiszem, a fajták értékét épen az erdésznek kell megbecsülnie, mert a fajtának lehet jobb, hasznosabb vagy rosszabb tulajdonsága, nagyobb vagy kisebb foku termékenysége vagy terméketlensége, nagyobb vagy kisebb tüzelő ereje stb. Ha ezt ismeri, a jobb fajtát ápolhatja vagy szaporíthatja.

Mind a hazai tudományosság, mind a tudós külföld megvárná már tőlünk, hogy tudományos, de ne a németből átplántált erdőflóránk legyen. Olyan munka, mely a hazai fás növényeket, meg a természeti körülményeket önállóan az átkozott német „lidércnyomás“-tól függetlenül, alaposan és aprólékosan ismerteti, magyarból németre vagy francziára átfordítva, dísze lenne a külföld irodalmának is. Sajnos, erre még nagyon készületlenek vagyunk. Ily munka végzésére a kevés munkásnak egyesített ereje szükséges, minden csekély eredmény megbecsülésre méltó. Én nem a magam megkülönböztette fajtákat, hanem a Hubeny-ét és Kitaibel-ét ajánlottam az erdésznek figyelmébe. Azt hittem, hogy rövid ismertetéssel a nehéz feladathoz némi anyagot nyújtok. Sajnos, az a ki az eltérések és korcsok gyűjtését kéri, a kezébe adott fajtát odiosus színbe állítja.

A tudósok „szóbai vizsgálatára“ meg a „tudósok szénájára“ annyit jegyzek meg, hogy ha van elegendő anyag,

melyet a természetben tervszerűen gyűjtöttünk, hosszas és ismételt vizsgálat után bizony a szobában is lehet határozott ítéletet formálni. Ha a lelkiismeretes vizsgálónak nincs elegendő anyaga, megvallja ezt és határozottan nem nyilatkozik. Ellenben F. ur az itt szóba került tölgyeket az erdőben vizsgálta, és az eredmény, sajnos, mind hamis, tehát De Candolle szövegének megértése, a Qu. Apennina pikkelyeinek, a Qu. spectabilis teljes megismerésének stb. a kedvéért a szobai tudós és erdőszéna vizsgálat elengedhetetlen kellék lett volna, mielőtt a polemikus czikke elkészült.

Végre a kit az itt szóba hozott tölgyek és systematicai sajtóságai érdekelnek, bárkinek szívesen demonstrálom.

A f a p i a c z r ó l .

B u d a p e s t , 1886. szeptember 30-án.

(B.) A nyáron tartott hosszas szárazságot szeptember hónapban sem váltotta fel esős időjárás, s ezért a fenyőfa anyagoknak az erdős vidékekről való leszállíthatása a vízhiány miatt sokat szenvedett, minek következtében a különben nyomott árak mellett várható eladás is nehezítve lett a tuta-
 jozás szünetelése miatt, mely körülmény ismét csak a gácsországi faárúk behozatalát könnyítette. Hozzájárult ehhez még a pénzpiac tartózkodóbbá levése s a készfizetések csökkenése, úgy hogy a kiterjedtebb üzleti körrel bíró és nagyobb fatömegekkel dolgozó kereskedőkre a helyzet, dacára annak, hogy nagyobb középítkezések elég szép számban vannak az ország minden részében folyamatban, a jelen őszi időszakra sem mondható kedvezőnek. Hogy pedig mind e kedvezőtlen viszonyok mellett még súlyosabbakká legyenek az állapotok, meg-